

Venla Österberg

FM, etnologia

Irakin arabiheimojen heimo-oikeus ja vaikutukset pakkomuuttoon

Avainsanat: Irak, heimo-oikeus, pakkomuutto, vaino, turvapaikanhakijat

Ethnos ry on valinnut artikkelin pohjana olevan opinnäytetyön vuoden 2019 parhaimmaksi etnologian alan pro graduksi.

Irakin arabiheimoilla on merkittävä oikeudellinen, taloudellinen ja sosiaalinen asema yhteiskunnassa ja yksilöiden elämässä. Tässä artikkelissa kuvaan arabiheimojen ja -klaanien oikeus-, korvaus- ja vakuutusikäytäntöjä. Nämä käytännöt tuovat turvaa ihmisten arkisiin risiriita- ja konfliktitilanteisiin, mutta osaltaan myös vaarantavat yksilöiden ja perheiden turvallisuuden, ja voivat olla syynä sille, että ihmiset joutuvat pakenemaan asuinalueiltaan ja kotimaastaan.

Vuonna 2015 Suomeen saapui 32 476 turvapaikanhakijaa, joista 20 485 oli lähtöisin Irakista. Kuluneiden vuosien aikana julkisessa keskustelussa on toistuvasti tuotu esiin turvapaikkamenettelyssä ja turvapaikanhakijoiden oikeusturvassa esiin tulleita ongelmia ja puutteita, ja aiheesta on tehty myös tutkimuksia. Olen päässyt palkka- ja vapaaehtois töideni kautta lukemaan lukuisia Maahanmuuttoviraston antamia turvapaikkapäätöksiä ja havainnut, ettei Maahanmuuttovirasto ole aina päätöksenteossaan tunnistanut tai tunnustanut perheiden ja sukusiteiden merkitystä irakilaisessa yhteiskunnassa. Turvapaikkapuhutteluissa ja päätöksissä sukusiiteisiin liittyviä vainotoimia ja hakijan läheis-

ten kokemia oikeudenloukkauksia kuten sieppaamista, kiduttamista tai tappamista ei pidetty merkityksellisinä. Useat asiakkaani myös kertoivat minulle, että he eivät olleet saaneet kertoa perheenjäsentensä kokemuk- sista puhutteluissa eikä päätöksissä ollut annettu painoarvoa esimerkiksi heimosta erottamiselle, sukuyhteisöjen kollektiivisille rankaisutoimille tai verikostolle. Nämä samat teemat toistuivat myös tutkimusaineis- tossani.

Artikkeli pohjautuu Turun yliopistossa tekemääni kansatieteen pro gradu -tutkielmaan, jossa tarkastelin Keski- ja Etelä-Irakin arabiheimojen ja -klaanien sosiaalista raken- netta. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa etnografista tietoa, joka täydentää Suomen viranomaisten Irakia koskevaa maatietoa, erityisesti kansainvälisen suojelun tarpeen ja pakkomuuton näkökulmasta. Tutkimusai- neisto koostui viidestä teemahaastattelusta sekä 19 asiakirjatapauksesta, jotka muodos- tuivat turvapaikkapuhuttelujen pöytäkirjois- ta, Maahanmuuttoviraston päätöksistä sekä niitä koskevista valituksista.

Tutkimustyötä aloittaessani halusin ym- märtää, mitä turvapaikanhakijoina Suomeen saapuneiden henkilöiden muistitieto ja vai-

nokertomukset kertovat heimo- ja klaanirakenteista, millaisia vastuu- ja velvollisuuskysymyksiä sukuun liittyy, mitä sukuyhteisön tarjoama suojelu tarkoittaa ja millaiset heimo-oikeuteen liittyvät seikat vaikuttavat siihen, että yksilö voi joutua pakenemaan asuinalueeltaan tai kotimaastaan.

Perheet ja sukulaisuus Irakissa

Irakin voidaan monin tavoin katsoa olevan heimoyhteiskunta, jossa sukuositeillä on merkittävä rooli. Perinteiset arvot, kuten suvun kunniaan liittyvät käsitykset sekä omalle sululle osoitettu solidaarisuus vaikuttavat vahvasti maan politiikkaan ja yhteiskunnan tapoihin. Suomeen verrattuna perhekäsitys on myös lainsäädännöllisesti hyvin laaja. Maan siviililain mukaan yksilön perhe muodostuu hänen suvustaan ja suku puolestaan koostuu henkilöistä, joilla on yhteinen esi-isä.

Irakin arabien heimojärjestelmällä on historialliset juuret. Samanlainen sosiaalinen institutionaalinen järjestelmä tunnetaan koko Arabian niemimaan alueella. Heimot eivät rajaudu pelkästään Irakin maantieteellisten valtionrajojen alueelle, vaan samaan sukupuuhun kuuluvia heimoja ja klaaneja löytyy myös muista lähialueen valtioista. Heimot rakentuvat yhteisistä esi-isistä muodostuvista verilinjoista. Sukuyhteisöihin voidaan liittyä myös esimerkiksi avioliiton voidaan sekä yksilön ja perheen tai heimon keskinäisellä sopimuksella. Heimojen rakenne on hierarkkinen, ja heimojen sisällä on pienempiä sukuyksiköitä, joista yleisin ja tunnetuin yksikkö on klaani. Šeikit toimivat heimojen ja klaanien johtajina. Tässä tekstissä käytän termejä heimo ja klaani rinnakkain sekä termiä sukuyhteisö synonyyminä edellä mainituille.

Irakilainen yhteiskunta ei tarjoa jäsenilleen suomalaisille tuttua sosiaaliturvaa. Tämän vuoksi heimot ja klaanit muodostavat vahvan turvaverkoston, josta yksilöt ovat riippuvaisia. Yksilöiden, perheiden ja klaanien tai heimojen väliseen siteeseen liittyy monenlaisia vastuu- ja velvollisuuskysymyksiä sekä vaatimus yhteisön jäsenten uskollisuudesta sukulinjansa henkiselle ja kulttuuriselle perinnölle. Suvun jäsenet ovat yhdessä vastuussa toisistaan niin taloudellisesti kuin sosiaalisestikin. Sukuyhteisöjen taloudellista tasapainoa ylläpidetään eräänlaisilla jäsenmaksuilla, joita sukuun kuuluvat perheet maksavat omalle heimolleen tai klaanilleen. Jäsenmaksusta saatuja tuloja käytetään mm. sukuyhteisöjen jäsenten taloudelliseen tukemiseen haastavassa elämäntilanteessa sekä vahingonkorvausten maksamiseen erilaisissa riita- ja konfliktitilanteissa. Jäsenmaksun

suuruus vaihtelee eri heimojen välillä. Tilanteissa, joissa sukuyhteisön varat eivät riitä syntyneiden kulujen kattamiseen, voidaan jäseniltä kerätä erillinen lisämaksu.

Oikeus-, korvaus- ja vakuutusikäntönnöt

Irakin valtiollisessa oikeusjärjestelmässä heimo-oikeudelle ei ole annettu merkittävää asemaa. Kuitenkin arkisessa elämässä ja erilaisissa ongelmatilanteissa heimojen omilla oikeus-, korvaus- ja vakuutusikäntönnöllä on erittäin keskeinen rooli. Sukuyhteisöillä on käytössään omat heimolait ja niiden pohjalta syntyneet käytänteet, joita sovelletaan erilaisissa riita-, vahinko- ja konfliktitilanteissa. Useat heimot ovat painattaneet lakinsa virallisiksi asiakirjoiksi. Lakien nojautuminen satoja vuosia vanhoihin beduiinlakeihin luo yhteneväisyyttä eri heimojen lakien rakenteelle, sisällölle ja oikeudenkäyntitavoille. Lakien yhteneväisyys helpottaa erilaisten riita- ja konfliktitilanteiden ratkaisemista ja sovittelua.

Tilanteessa, jossa kahden tai useamman sukuyhteisön välille on syntynyt kiista, korvausvelvoite tai konflikti, šeikit ja sukujen vanhimmat tapaavat kokoontumiselle erityisesti varatussa paikassa. Tapaamispaikka tunnetaan Irakissa nimellä *madeef*. Tapaamisessa selvitetään tapahtumien kulku ja etsitään ratkaisua ongelmaan. Heimot ja klaanit pyrkivät ensisijaisesti ratkaisemaan ongelmatilanteet rauhanomaisesti. Sovitteluprosessin tarkoituksena on luoda rauha heimojen välille sekä säilyttää ja palauttaa sukujen kunnia. Lisäksi se ennaltaehkäisee vihollissuhteiden syntymistä ja vähentää sukuyhteisöihin kohdistuvaa verikoston ja kollektiivisen vainon uhkaa. Verikostolla tarkoitetaan toimia, joilla loukattu heimo tai klaani kostaa oman sukulaisensa kuoleman tekijän sululle tappamalla yhden heistä. Kollektiivinen vaino puolestaan tarkoittaa muita väkivaltaisia tekoja, oikeudenloukkauksia tai näiden pelkoa, joka on laajentunut kosskettamaan koko perhettä tai sukuyhteisöä. Eräs haastateltavani totesi: *"Olisin tyhmä, jos en pelkäisi sitä [että läheisiäni vainotaan vuosiksi]." Kollektiivisen vainon tekijöinä voivat olla myös muut kuin sukuyhteisöt, esimerkiksi erilaiset aseelliset ryhmittymät, joiden toiminnassa esiintyy heimo-oikeudesta tuttuja rankaisukäytäntöjä. Kollektiivinen vaino voi olla synnä sille, että yksilö pelkää oman tai perheensä turvallisuuden puolesta ja pakenee maasta.*

Keski- ja Etelä-Irakin välillä on jonkin verran alueellisia eroja sovitteluprosessin eri vaiheissa sekä niiden nimityksissä. Keski-Irakissa prosessiin liitetään kolme termiä:

Sulha tarkoittaa rauhanturvaamis- ja konfliktinhallintaprosessia ja *fasl* korvauksen määrästä neuvottelemista, korvaussumman asettamista ja joissain tapauksissa myös itse korvausta. *Diyya* puolestaan viittaa tehtyyn korvauspäätökseen ja sen suuruuteen.

Etelä-Irakissa sovittelu- ja korvausprosessiin liittyvät puolestaan termit *tanhub*, *guama*, *degga* ja *fasl*. *Tanhub* on valituskirjelmä tai ilmoitus, jonka loukattu osapuoli lähettää korvausvaatimuksena vahingon tai rikoksen tekijälle. Mikäli tekijä ei sukunsa kanssa reagoi annettuun korvausvaatimukseen, siirtyy prosessi *guama*-vaiheeseen, jolloin tekijän luona vierailee loukatun osapuolen heimon valtuuskunta ja esittää korvausvaatimuksen uudelleen. Vierailulla on myös sosiaalinen vaikutus, sillä se varoittaa tekijää mahdollisista jatkotoimista sekä asettaa tekijän ja hänen sukunsa maineen huonoon valoon. Mikäli *guamaan* liittyvä painostus ei johda toivottuun lopputulokseen, on vaarana, että loukattu osapuoli siirtyy *degga*-menettelyyn. *Degga* on yksi kollektiivisen vainon tai rangaistuksen muoto. Siinä tekijän taloa kohti ammutaan tuliaseilla. Ammuskelu voi aiheuttaa vammautumisista tai kuolemia talon sisällä oleville. Ammuskelun kohteeksi joutuminen on häpeällistä ja se vahingoittaa kohteeksi joutuneen suvun mainetta. Menettelyyn voi liittyä myös muita väkivallantekojä ja vainoa kuten sieppauksia tai pahoinpitelyjä. *Degga*-menettelyn kaltaista toimintaa esiintyy jossain määrin myös Keski-Irakin alueella. Etelä-Irakissa heimojen sovittelumenettelyä kutsutaan termillä *fasl*. Mikäli sukuyhteisöt eivät löydä sopua tai ratkaisua neuvottelujen aikana, voi heidän välilleen syttyä aseellinen konflikti.

Kunniaväkivalta ja heimosta erottaminen

Sovintoprosessin päätteeksi sovitaan korvauksen laatu ja suuruus. Riitatilanne on voinut koskettaa alunperin vain muutamaa ihmistä, mutta mikäli vahingon tai loukkauksen kokenut osapuoli kokee olevansa oikeutettu korvaukseen, on tekijä yhdessä oman sukuyhteisönsä kanssa velvollinen korvaamaan aiheutuneen vahingon. Korvauksen suuruutta määrittävät osaltaan heimolait ja sukujen keskinäiset sopimukset. Lisäksi korvauksen suuruutta määriteltäessä vaikuttavina tekijöinä otetaan huomioon aiheutetun vahingon tai menetyksen merkityksellisyys, tapahtumien kulku, tekijän käyttäytyminen, loukatun osapuolen henkiset kärsimykset sekä tekijän halukkuus tunnustaa tekonsa. Rahallisessa korvauksessa kyse on usein hyvin merkittävästä summasta, jopa kymmenistä tuhansista euroista.

Sovintoprosessia ja korvausta vaativat tilanteet voivat syntyä hyvin erilaisista syistä. Toisinaan taustalla voi olla esimerkiksi heimojen välinen kiista maa-alueista, mutta usein riidat kuitenkin syntyvät arkisissa tilanteissa. Korvausvelvoite voi syntyä mm. onnettomuudesta tai teosta, jossa tekijä on aiheuttanut toiselle osapuolelle taloudellista menetystä, fyysistä kipua, vammoja tai kuoleman. Konfliktitilanteen taustalla voi myös olla oman tai toisen suvun maineen loukkaaminen, joka on johtunut jonkinlaisesta kielletystä teosta, kuten suvun kunniaa hallentavasta puheesta, sukupuolisiveyttä loukkaavasta toiminnasta tai rikoksesta. Vaikka sukuyhteisöt pääsääntöisesti sopivatkin kiistansa rahallisella korvauksella, voidaan ongelman laajuudesta tai häpeällisyydestä riippuen korvaukseksi vaatia muutakin kuin rahaa. Erityisesti sukupuolisiveyttä loukkaavissa ja esiaviolliseen seksiin liittyvissä ongelmatilanteissa rangaistukseksi voidaan vaatia esimerkiksi yksilön tai hänen perheensä karkotusta asuinalueelta, heimosta erottamista tai kunniaväkivaltaa. Vakavissa konfliktitilanteissa loukattu heimo tai klaani saattaa vaatia korvaukseksi tekijän suvun naispuolisia jäseniä. Mikäli vaatimukseen suostutaan, tarkoittaa se naisille pakkoavioliittoa loukatun suvun miesten kanssa. Pakkoavioliitot ovat yksi kunniaväkivallan muoto.

Pakkoavioliittoon voidaan myös määrätä esimerkiksi nuoret, joiden katsotaan loukanneen sukupuolisen kanssakäymisen rajoja. Joskus pelkkä epäily epäsovivasta ja sukupuolisiveyttä loukkaavasta käytöksestä voi olla syynä pakkoavioliitolle. Jos suku tai suvut eivät kuitenkaan pidä toista osapuolta riittävän kelpona puolisoehdokkaana, voidaan suvun kunniaa loukkaavaan teokseen syylistynyt tai siitä epäilty määrätä avioliittoon kolmannen osapuolen kanssa. Myös seksuaalirikosten uhreja voi uhata pakkoavioliitto, sillä Irakin rikoslain mukaan seksuaaliseen väkivaltaan syylistynyt voi välttyä tuomiolta avioitumalla uhrinsa kanssa. Seksuaaliseen väkivaltaan liittyy kuitenkin paljon stigmaa, eikä sukujen keskinäisissä sovitteluissa tekijän sallita automaattisesti avioitua uhrinsa kanssa. Sekä tekijään että uhriin voi kohdistua kunniaväkivaltaa. Riippumatta pakkoavioliittoon johtaneista syistä, siitä kieltäytyvään henkilöön kohdistuu erittäin suuri kunniamurhan uhka, ja tämän välttämiseksi yksilön on paettava asuinalueeltaan tai kotimaastaan.

Sukuyhteisöillä voi olla myös sisäisiä konflikteja, jotka usein liittyvät pelkoon suvun maineen menetyksestä. Suurin rangaistus, jonka sukuyhteisö voi määrätä yksilölle tai hänen perheelleen, on heimosta tai klanis-

ta erottaminen. Arabian kielessä erottamista kuvataan termeillä *hardr al-dam* ("veren vuodattaminen sallittu") ja *tashmish* ("paahtavan kuumalle auringolle altistaminen"). Erottamista voidaan pitää eräänlaisena kuolemantuomiona, ja se asettaa erotetun vakavaan kuolemanvaaraan, joko oman tai muiden heimojen taholta.

Erottaminen voi olla joko määrääkaista tai pysyvää. Henkilö voidaan erottaa sukuyhteisöstään ensinnäkin erittäin häpeällisen teon, kuten homoseksuaalisuuden, islamin uskosta luopumisen tai vakavan rikoksen vuoksi. Toisena erottamisen syynä voi olla se, ettei heimojen ja klaanien välisessä konfliktitilanteessa tekijän suvulla ole varaa tai halua korvata aiheutunutta vahinkoa. Mikäli tekijä erotetaan heimosta tai klaanista, vapautuu sukuyhteisö siihen kohdistuvasta korvausvelvoitteesta ja vastuusta. Kolmanneksi yksilö voidaan erottaa heimosta tai klaanista muiden suvun jäsenten suojelemiseksi verikostolta ja muilta kollektiivisen vainon muodoilta.

Sukuyhteisöstä erottaminen jättää yksilön täysin vaille heimon ja klaanin tarjoamaa turvaa, ja yksilö menettää oikeuden saada sukunsa tukea riita- ja konfliktitilanteissa. Sukuyhteisöstä erotetun henkilön tappaminen ei myöskään aiheuta korvausvaatimusta tai verikoston vaaraa sukujen välille. Maan sisäinen pakolaisuus ei ole aina mahdollinen heimosta erotetulle, sillä sukuyhteisön tuen puuttuminen vaikuttaa mahdollisuuksiin toimia yhteiskunnassa täysivaltaisesti. Uudella asuinalueella heimon tai klaanin suojelun puuttuminen voi saattaa yksilön turvattomaan asemaan ja vaaraan pienissäkin riitatilanteissa. Kuolemanvaaran ja turvattoman asemansa vuoksi erotettu henkilö joutuukin usein pakenemaan oman asuinalueensa lisäksi myös kotimaastaan.

Vaikutukset pakkomuuttoon

Arabiheimojen sosiaalinen järjestelmä tarjoaa sukuyhteisön jäsenille eräänlaista sosiaali-, vakuutus- ja oikeusturvaa. Koko sukuyhteisö kantaa yhdessä vastuuta heimoon ja klaaniin liittyvistä kunnia- ja häpeäkysymyksistä. Suvun jäsenet ovat myös vastuussa toisistaan, joskus jopa omalla hengellään.

Yksilön oikeuden turvalliseen elämään kotimaassaan voivat vaarantaa niin sukujen väliset kuin myös sukujen sisäiset konfliktit. Tutkimusaineistossani keskeisimmiksi uhkatekijöiksi sukuyhteisöjen välisissä kiistoissa muodostuivat kollektiiviset vaino- ja rannaisutoimet sekä verikosto. Nämä kosketavat erityisesti suvun miespuolisia jäseniä, mutta myös suvun naispuolisiin jäseniin voi

kohdistua kollektiivista vainoa esimerkiksi sieppauksien sekä fyysisen ja seksuaalisen väkivallan muodossa. Omaan sukuyhteisöön liittyvissä konflikteissa yksilölle merkittävimpiä turvallisuusuhkia puolestaan ovat kunniaväkivalta ja heimosta erottaminen. Kaikki aineistossani mukana olleet henkilöt olivat itse kokeneet kyseisiä oikeudenloukkauksia tai niitä oli kohdistunut heidän läheisiinsä. Kaikille tutkimuksessani mukana olleille henkilöille sukuihin liittyvät uhkatekijät olivat osittain tai kokonaan syynä sille, että he olivat lähteneet pakoon Irakista ja hakenneet turvapaikkaa Suomesta.

Tässä artikkelissa olen pyrkinyt esittämään niitä Keski- ja Etelä-Irakin heimo-oikeuteen liittyviä käytänteitä, joiden seurauksena yksilöön voi kohdistua vainoa, väkivaltaa ja oikeudenloukkauksia, ja jotka voivat johtaa pakkomuuttoon. Esitetyistä käytänteistä muodostuvat uhkatekijät tulisi ottaa huomioon arvioitaessa yksilön oikeutta kansainväliseen suojeluun sekä turvapaikanhakijan mahdollisuuksia palata kotimaahansa maan sisäisenä pakolaisena.

Lähteet

- Asfura-Heim, Patricio (2011). Tribal Customary Law and Legal Pluralism in Al Anbar, Iraq. Deborah Isser (ed.), *Customary Justice and the Rule of Law in War-torn Societies*. Washington DC: United States Institute of Peace Press, 239–279.
- Asfura-Heim, Patricio (2014). "No Security Without Us": Tribes and Tribalism in Al Anbar Province, Iraq. CNA, June 2014. Saatavilla: https://www.cna.org/CNA_files/PDF/COP-2014-U-007918-Final.pdf. Luettu 28.4.2021.
- Carroll, Katherine Blue (2011). Tribal Law and Reconciliation in the New Iraq. *The Middle East Journal*, 65 (1), 11–29.
- Eisenstadt, Michael (2007). Iraq: Tribal Engagement Lessons Learned. *Military Review*, 87 (5), 16–31.
- Hamoudi, Haider Ala, Wasfi H. Al-Sharaa, & Aqeel Al-Dahhan (2015). The Resolution of Disputes in State and Tribal Law in the South of Iraq: Toward a Cooperative Model of Pluralism. Michael A. Helfand (ed.), *Negotiating State and Non-State Law: The Challenge of Global and Local Legal Pluralism*. Cambridge: Cambridge University Press, 215–260.
- Hassan, Hussein D. (2007). *Iraq: Tribal Structure, Social and Political Activities*. CRS Report for Congress. United States Defense Technical Information Center. Congressional Research Service. Saatavilla: <https://www.everycrsreport.com/reports/RS22626.html>. Luettu 28.4.2021.

- Irakin rikoslaki: *Penal code 111 of 1968 as amended to 14 March 2010*. Käännös: Iraqi Local Governance Law Library. Saatavilla: https://www.ecoi.net/en/file/local/1355393/4765_1464616474_pc-1969-v1-eng.pdf. Luettu 28.4.2021.
- Irakin siviililaki: *Iraqi Civil Code n. 40 of 1951*. Käännös: Global Justice Project, 1990. Saatavilla: https://www.ecoi.net/en/file/local/1234396/4765_1464617785_iraq-civil-code-1951-part-1-of-4.pdf. Luettu 28.4.2021.
- Juntunen, Marko (2016). *Poikkeustilan sukupolvet. Irakilaispakolaisuus Suomessa*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen 31/2016. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-125-8>. Luettu 28.4.2021.
- Miettunen, Päivi (2013). *Our Ancestors were Bedouin. Memory, Identity and Change: The Case of Holy Sites in Southern Jordan*. Helsinki: University of Helsinki.
- Muhammad, Ghazi bin (1999). *The Tribes of Jordan at the Beginning of the Twenty-First Century*. Jordan: Rutab.
- Stolzoff, Sam G. (2009). *In The Iraqi Tribal System: A Reference for Social Scientists, Analysts, and Tribal Engagement*. Minneapolis: Two Harbors Press.
- UNHCR (2012). *UNHCR Eligibility Guidelines for Assessing the International Protection Needs of Asylum-seekers from Iraq*. 31 May 2012. United Nations High Commissioner for Refugees. Saatavilla: www.refworld.org/pdfid/4fc77d522.pdf. Luettu 28.4.2021.
- Österberg, Venla (2019). *”Ilman klaania et sä pärjää.” Kulttuurianalyttinen tutkimus Keski- ja Etelä-Irakin arabiheimojen ja -klaanien sosiaalisesta rakenteesta*. Pro gradu. Turku: Turun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Kansatiede.

Lukijakysely Siirtolaisuus–Migration -lehdestä

Keräämme palautetta Siirtolaisuus–Migration-lehden lukijoilta ja kirjoittajilta. Toivomme palautetta myös uusilta lukijoilta ja kirjoittajilta, joten olisi hienoa, jos voisit vastata tähän lyhyeen kyselyyn, vaikka et olisi lehteen vielä tutustunutkaan! Vastaamiseen menee enintään 5 minuuttia.

Vastausaikaa 25.7.2021 asti.

Linkki kyselyyn:

<https://q.surveypal.com/Siirtolaisuus-lehden-kysely/>

Kysely löytyy myös kotisivuiltamme:

<https://siirtolaisuusinstituutti.fi/uutiset/>

Kiitokset jo etukäteen, arvostamme kovasti mielipidettäsi!